

Л.В. КУЗЬМЕНКО, канд. техн. наук, доц. НТУ «ХПІ»

ВІДТВОРЕННЯ ОСНОВНИХ ФОРМ ВЛАСНОСТІ – НЕОБХІДНА УМОВА СТВОРЕННЯ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ УКРАЇНА

У статті на основі системного підходу охарактеризовані основні форми власності як базові інститути економічної системи суспільства, проведено аналіз причинно-наслідкових зв'язків між перетвореннями у відносинах власності та соціально-економічним станом України за останні два з половиною десятиріччя, відмічено актуальні проблеми відтворення відносин власності в процесі побудови держави Україна.

Ключові слова: основні форми власності, відносини власності, економічний стан країни, колективна власність, олігархічний капіталізм, змішана власність, приватизація.

Вступ. Форми власності являються базовими інститутами економічної системи суспільства. Сукупність господарських механізмів, технологічних способів виробництва та типів і форм власності характеризують ту чи іншу національну економічну систему, визначають її перспективи подальшого розвитку. Оскільки Україна переживає критичні моменти свого існування, то питання побудови її економічної системи, зокрема, відтворення основних форм власності являється актуальним.

Аналіз публікацій. Дослідженням проблем власності починаючи з другої половини XIX ст. до початку XX ст. займалися відомі вчені: А. Антонович, Н. Бунге, К. Воблій, Л. Горкіна, С.Коропецький, В.Фещенко, В. Базилевич та інші. Їхні роботи до наших днів представляють інтерес, оскільки містять ряд теоретичних ідей та практичних висновків [1].

Нині в цьому напрямі найбільш плідно працює ряд провідних вчених: А. Гальчинський, В. Геєць, А. Гриценко, В. Рибалкін, А. Чухно та інші. Головна увага в їхніх дослідженнях приділяється проблемам роздержавлення та приватизації, теоретичним питанням аналізу відносин власності та проблемам їх трансформації в сучасних умовах. Особливої уваги заслуговує робота [2] через системність бачення проблем «реальної модернізації українського суспільства».

Мета статті – обґрунтування необхідності відтворення основних форм власності в процесі побудови сучасної держави Україна.

Матеріали досліджень. Існує чотири основні типи власності, що лежать в основі побудови економічної системи суспільства: державна, приватна, колективна та змішана. Зупинимося на характеристиці кожного з цих типів власності в Україні та виконаємо аналіз причинно-наслідкових зв'язків між перетвореннями у відносинах власності та соціально-економічним станом України за останні два з половиною десятиріччя.

Державна власність (ДВ). Згідно [2,3] – це загальнонародна не персоніфікована власність, що знаходиться безпосередньо в управлінні державних органів і забезпечує державі обороноздатність, внутрішній порядок і управління, загальнодержавний характер відтворюваних процесів; або загальнонародна персоніфікована (суспільна власність – СВ), що забезпечує мінімальні потреби членів суспільства. В свою чергу СВ поділяється на загальнонародну (центральну) та місцеву (муніципальну). ДВ може виступати в якості товару лише в надзвичайних ситуаціях загальнодержавного характеру.

Починаючи з 1991 року ДВ послідовно скорочується. Основними мотивами приватизації вважаються: не конкурентоспроможність державних підприємств, їх збитковість через відсутність бюджетних інвестицій, низький рівень менеджменту та зацікавленості виробничого персоналу.

Наслідки приватизації особливо чітко проявилися протягом останніх п'яти років. Держава в значній мірі втратила можливість забезпечувати обороноздатність, соціальні гарантії, державне відтворення тощо.

При цьому загрозливого рівня досягли корупція та тіньова економіка. Фактично, в результаті приватизації більшість галузей економіки «утилізовані», а ті, що залишилися – не виконують на належному рівні своєї місії. Через недостатній рівень обороноздатності – країна втягнута в тривалу війну з неочевидними перспективами, не зважаючи на героїчні зусилля її воїнів та патріотично налаштованих верств населення. Суспільна власність на муніципальному рівні «утилізована» або стала засобами додаткової експлуатації вкрай зубожілих народних мас.

Чому так дискредитується ДВ та процвітає тіньова економіка? Відповідь знайдемо в роботі [2], розглянувши сутність приватизації.

Приватна власність в Україні згідно [2] за своєю сутністю і походженням є приватно-бюрократичною. Ініціатором роздержавлення була влада, а тому в ході приватизації партійно-господарська номенклатура юридично оформила на себе колишню ДВ. Колишні партійні та господарські керівники за безцінь придбали великі об'єкти народного господарства, швидко стали бізнесменами та політиками. Капіталізм в Україні не проходив стадію вільної конкуренції, а склався відразу як капіталізм не багатьох великих промислово-фінансових груп по ключових галузях економіки [4], як «олігархічний капіталізм» [5].

Саме панування олігархії в економіці є головним гальмом її якісного перетворення. Орієнтація на більш рентабельний зовнішній ринок, звуження внутрішнього ринку, ігнорування можливостей розвитку галузеві та технологічної структури національної економіки, можливостей розвитку малого та середнього бізнесу, ріст безробіття та зубожіння народних мас – перелік «благ», що їх приносить країні олігархічний капіталізм. Завдяки злиттю бізнесу і політики у вітчизняній економіці не працюють характерні ринкові механізми: здорова конкуренція, «прозорі» правила взаємодії бізнес-партнерів, відсутні правові гарантії та механізми судового захисту власності. В результаті вітчизняна економіка ледь животіє, балансує на межі остаточного розвалу.

Колективна власність (КВ) згідно [3] – привласнення об'єктів власності колективом фізичних або юридичних осіб, поділяється на два основні типи – трудовий та нетрудовий. Трудова колективна власність базується на праці всіх членів трудового колективу, нетрудова (капіталістична) – на найманій праці і лише частково на праці власників засобів виробництва. КВ зумовлена поглибленням суспільного поділу праці, виникла та розвивається з другої половини XIX ст., поступово витісняючи індивідуальну форму власності, яка домінувала на ранніх стадіях розвитку виробництва – з початку XVI – до кінця XIX ст. Суб'єктом нетрудової колективної власності стають колективні юридичні особи (банки, інвестиційні компанії, пенсійні фонди, промислові фірми тощо) та різні за розмірами колективи дрібних акціонерів.

Проміжною формою КВ є великі акціонерні компанії, що поєднують риси переважно колективної капіталістичної та частково трудової колективної власності.

Найбільш прогресивною формою КВ є трудова колективна власність, яка веде до компромісу між працею і капіталом, відповідає колективному характеру виробництва в сучасних умовах та є найефективнішою.

Змішана власність – формується в результаті розширення взаємодії різних форм власності, їх взаємопроникнення і взаємодоповнення. Вона характеризується змішаністю прав власності, що проявляється у розмиванні меж абсолютної приватної власності та допущенні більшості населення до співволодіння ресурсами.

В розвинених державах система змішаних прав власності формувалася різними шляхами.

У Європі – через канали державного перерозподілу, задоволення довго- і короткострокових потреб усіх громадян. Наприклад, у Норвегії держава за допомогою податків на користь суспільства вилучає близько 80 % прибутків паливодобувних компаній. Частка державного бюджету у ВВП Норвегії сьогодні становить близько 48 %, соціальні видатки бюджету на кожного мешканця стабільно збільшуються.

У США змішане право власності (ЗПВ) формувалося шляхом створення так званого «суспільства участі». Американський середній клас має доступ до співволодіння власністю і привласнення доходу від неї через спеціальні банки і фонди, в яких він придбає корпоративні цінні папери та акції різних фондів, насамперед пенсійних і страхових.

Становлення ЗПВ в Японії відбувалося шляхом формування так званого «інтегрального власника», в якому керівництво концернів у якості власників підлаштовується до персоналу, встановлюючи з ним рівні відносини за нормами колективізму.

Найбільш характерною рисою ЗПВ є соціальні гарантії. З'являються елементи соціально-орієнтованого типу привласнення, коли працівники можуть реально впливати на ефективність виробництва, на розподіл результатів

виробництва, на розширення участі персоналу в управлінні підприємством, в розробленні та дотриманні соціальних стандартів тощо.

Наведемо ще ряд аргументів щодо необхідності відтворення основних форм власності з метою побудови сучасної держави України:

1. В нинішній так званий період «глобалізації», коли посилюється вплив найбільш розвинутих країн на інші країни, загострюється конкуренція на ринках ресурсів та збуту продукції мають шанси на успіх тільки ті країни, які з максимальньо ефективно використовують свої ресурси, традиції, геополітичне становище тощо. Зрозуміло, що в такій ситуації Україна з її «олігархічним капіталізмом» не зможе існувати.

2. В період «глобалізації» та «пост індустріалізації» вирішальним фактором забезпечення конкурентоспроможності стає людський фактор. Найбільш сприятливими умовами формування та ефективного використання цього фактору є відтворення основних форм власності.

3. В країні, де ігноруються всі форми власності, окрім олігархічної, а народні маси ізольовані від засобів виробництва, позбавлені можливості займатися підприємницькою діяльністю не може бути побудована сучасна держава європейського типу.

Висновки. 1. Подальша ліквідація державної власності суттєво знижує можливості держави виконувати свої функції та загрожує її існуванню.

2. Ігнорування всіх форм власності окрім олігархічної – шлях до розквіту корупції, тіншової економіки та ліквідації державності.

3. Відтворення всіх форм власності – шлях до активізації народних мас у справі побудови сучасної європейської держави.

4. Змішана форма власності в найбільш повній мірі відповідає сучасним процесам глобалізації, всебічному розвитку людини як вирішального фактора, завдання створення сучасної держави Україна.

Список літератури: 1. *К.А. Гордіца.* Порівняльний аналіз форм власності у працях українських вчених-економістів кінця XIX – початку XX століття. – Режим доступу: <http://www.info-library.com.ua/books-text-10973.html>. 2. *В.Н. Хоменко.* Проблема оновлення відносин власності в Україні / *В.Н. Хоменко, О.А. Калініна* // Вісник придніпровської державної академії будівництва та архітектури. – 2013. – №3. – С.57-61. 3. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т.1,2. / Редкол.: ...С.В. Мочерний (відп. Ред.) та ін. – К.: Видавничий центр «Академія», 2000. – 864 с. 4. *Гриценко А.* Спільно-розподільні відносини: праця, власність і влада // Економіка України. – 2003 – № 3. – С. 50 – 58. 5. *Зверяков М.* Ліберальна ідея і модернізація економіки України // Економіка України. – 2010 – № 7. – С. 11 – 21.

Bibliography (transliterated): 1. *K.A. Gordica.* Porivnjal'nij analiz form vlasnosti u pracjah ukraїns'kih vchenih-ekonomistiv kincja XIX – pochatku XX stolit'ja. – Rezhim dostupu: <http://www.info-library.com.ua/books-text-10973.html>. 2. *V.N. Homenko.* Problema onovlennja vidnosin vlasnosti v Ukraїni / *V.N. Homenko, O.A. Kalinina* // Visnik pridniprovs'koї derzhavnoї akademij budivnictva ta arhitekturi. – 2013. – №3. – P.57-61. 3. *Ekonomiczna enciklopedija: U tr'oh tomah.* T.1,2. / Redkol.: ...S.V. Mochernij (vidp. Red.) ta in. – Kiev: Vidavnicij centr «Akademija», 2000. – 864 p. 4. *Gricenko A.* Spil'no-rozpodil'ni vidnosini: pracija, vlasnist' i vlada // Ekonomika Ukraїni. – 2003 – No 3. – P. 50 – 58. 5. *Zver'jakov M.* Liberal'na ideja i modernizacija ekonomiki Ukraїni // Ekonomika Ukraїni. – 2010 – No 7. – P. 11 – 21.

Надійшла (received) 10.02.2015